

MAGDALENA MALIK*

Wartość edukacji w życiu seniora

The Value of Education for Senior Citizens

Abstrakt

W związku ze zmianami zachodzącymi w nowoczesnych społeczeństwach wzrosło zainteresowanie życiem osób starszych. Obecnie seniorzy korzystają z bogatej oferty edukacyjnej, do której zalicza się m.in. uniwersytety trzeciego wieku, kluby seniora, programy ogólnokrajowe i lokalne oraz działania instytucji kulturalno-oświatowych. Celem artykułu jest przedstawienie aktywności osób starszych na przykładzie wybranych ofert edukacyjnych oraz zwrócenie uwagi na ich niezależność i odpowiedzialność, a także zaangażowanie społeczne i międzykulturowe. Literatura przedmiotu i doświadczenia w pracy z seniorami pozwalają stwierdzić, że udział w wymienionych zadaniach przyczynia się do budowania więzi społecznych, wzbogacenia posiadanej wiedzy i nabycia nowych umiejętności. Zaangażowanie wpływa na zmniejszenie zagrożenia wykluczeniem społecznym, ukazuje potencjał osób starszych, który mogą wykorzystać w oświacie, kulturze czy na rynku pracy. Prowadzone inicjatywy edukacyjne dla seniorów w przyszłości powinny uwzględniać i nadal rozwijać działania związane z obsługą w zakresie nowych technologii, bezpieczeństwem i integracją międzypokoleniową.

Słowa kluczowe: aktywność, edukacja, młodzież, senior, wartość, współpraca

Abstract

Due to changes in contemporary societies, interest in researching the life of senior citizens has increased. Today, senior citizens benefit from a wide educational offer, which include universities of the third age, senior citizens' clubs, national and local programmes and activities at cultural and educational institutions. The aim of this article is to characterise the activities of senior citizens by discussing examples of selected educational offers developed to empower senior autonomy and self-responsibility as well as their social and intercultural engagement. The literature on the subject and the author's own experience in working with seniors allow a conclusion that participation in the above-mentioned activities contributes to the building of social ties, enrichment of existing knowledge and acquisition of new skills. Participation reduces the risk of social exclusion and demonstrates the potential that seniors can use employ in education, culture or the labour market. Future educational

---

* Dr Magdalena Malik – Katedra Historii Wychowania, Instytut Filozofii Chrześcijańskiej i Nauk Społecznych, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, e-mail: magdalena.malik@pwt.wroc.pl, ORCID: 0000-0002-1545-5708.

initiatives for senior citizens should include and further develop activities related to support for new technologies, safety and intergenerational integration.

Key words: activity, education, youth, senior citizen, value, cooperation

Wstęp

Zmiany zachodzące w nowoczesnych społeczeństwach spowodowały, że zainteresowanie zagadnieniami związanymi z życiem osób starszych znacznie wzrosło. Polityka senioralna powinna przedstawiać ofertę edukacyjną, która pozwoli na aktywne włączenie osób starszych w działania społeczności lokalnej i krajowej. Z końcem lat dziewięćdziesiątych XX wieku do polityki i gospodarki została wprowadzona przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) koncepcja aktywnego starzenia się (ang. *active ageing*). Wiąże się to ze zmianą oblicza seniora oraz z nowym spojrzeniem na proces starzenia. Aktywność stała się „procesem optymalizacji szans zdrowotnych oraz związanych z uczestnictwem i bezpieczeństwem, w celu polepszenia jakości życia, kiedy ludzie się starzeją”¹. Senior zwrócił uwagę na rozwój zainteresowań i udział w wydarzeniach kulturalno-edukacyjnych czy powrót na rynek pracy. Realizacja tego rodzaju zadań pozwala spojrzeć na starość jako na okres sprawiający dużo radości i satysfakcji, a także dać poczucie niezależności oraz poprawę jakości życia². Jednym z priorytetów w pracy z osobami starszymi powinno być kształtowanie umiejętności przystosowania się do zmian zachodzących w otoczeniu, pod kątem własnych możliwości i potrzeb. W planowanych inicjatywach należy wziąć pod uwagę udział dzieci i młodzieży, ponieważ wspólne działania przyczynią się do efektywnej współpracy międzypokoleniowej. Dlatego też celem niniejszego artykułu jest opis przedsięwzięć kulturalno-oświatowych, w których seniorzy uczestniczyli w latach 2010–2018. Osoby starsze brały udział w wykładach, konferencjach, wystawach oraz wspólnych inicjatywach z młodzieżą i uczestnikami warsztatów terapii zajęciowej. Poza danymi ilustrującymi udział seniorów w działaniach edukacyjnych, w artykule podjęto próbę przedstawienia znaczenia edukacji dla zdrowia i rozwoju seniorów.

¹ A. Kalachea, I. Kickbusch, *A Global Strategy for Healthy Ageing*, „World Health” July–August 1997, s. 4–5; World Health Organization, *Active Ageing: A Policy Framework*, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed= (dostęp: 1.04.2022).

² D. Rynkowska-Rola, *Rola i znaczenie aktywności społecznej seniorów*, „Philosophy and Sociology” 2016, no. 2, s. 92.

Wartość edukacji dla osób starszych

Z zakończeniem pracy zawodowej osoby starsze mają poczucie, że lata aktywności i zaangażowania minęły bezpowrotnie. W ofercie dla seniorów należy zadbać o wzbogacenie wiedzy, umiejętności czy kompetencji z wybranej dziedziny³. Problematyka działalności seniorów w różnych obszarach życia ma bogatą literaturę. Warto sięgnąć do prac m.in. Agaty Chabior, Olgi Czerniawskiej, Elżbiety Dubas, Artura Fabisia, Jerzego Halickiego, Soni Kędziory, Jolanty Perek-Białas, Norberta G. Pikuły, Barbary Szatur-Jaworskiej, Piotra Szukalskiego i Adama A. Zycha⁴. Literatura ta jest cenna nie tylko dla badaczy zjawisk związanych ze starością i starzeniem się, ale również dla praktyków życia społecznego.

Jednym z czynników pogodnej starości jest właściwe przygotowanie człowieka do procesu starzenia, np. upowszechnianie wiedzy w tym zakresie, a także zapewnienie warunków, które wpływają na działania seniorów: zadowalający stan zdrowia, utrzymywanie więzi rodzinnych i społecznych, możliwości kształcenia się i samorealizacji, zachowanie niezależności finansowej i mieszkaniowej⁵. Udział osób starszych w życiu społecznym bywa uzależniony od procesów dotyczących stanu zdrowia, stresujących wydarzeń życiowych, przejścia na emeryturę czy wycofania się z pracy zawodowej⁶. Spojrzenie na starość z jej

³ M.D. Adamczyk, *Aktywność edukacyjna osób starszych w Polsce*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2017, nr 2 (20), s. 57. DOI:10.15584/eti2017.2.7.

⁴ O. Czerniawska, *Uczestnictwo w działalności Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, „Oświata Dorosłych” 1982, nr 6, s. 329–333; A.A. Zych, *Demograficzne i indywidualne starzenie się. Wyzwania edukacyjne*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2001; *Aktywne starzenie, aktywna starość*, red. J. Perek-Białas, Wydawnictwo Aureus, Kraków 2005; P. Szukalski, *Zagrożenie czy wyzwanie – proces starzenia się ludności*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 9, s. 6–10; E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, w: *Edukacja do i w starości*, red. M. Kuchcińska, Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej, Bydgoszcz 2008, s. 45–65; A. Fabiś, S. Kędzior, *Wolontariat hospicyjny seniorów*, w: *Aktywność społeczna, kulturalna i oświatowa seniorów*, red. A. Fabiś, Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2008, s. 73–81; A. Chabior, *Nowe spojrzenie na wolontariusza-seniora*, w: *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, red. B. Matyjas, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2009, s. 231–237; J. Halicki, *Edukacja w starości jako działanie poprawiające jakość życia seniorów*, „Chowanna” 2009, nr 2, s. 203–213; E. Dubas, *Starość – darem, zadaniem i wyzwaniem. Rola aktywności i edukacji (wybrane wątki)*, w: *Obiektywny i subiektywny wymiar starości*, red. E. Dubas, M. Muszyński, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 233–246; N.G. Pikuła, *Poczucie sensu życia osób starszych. Inspiracje do edukacji w starości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2016; Szatur-Jaworska B., *Polityka społeczna wobec starzenia się ludności – propozycja konceptualizacji pojęcia*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2016, vol. 4, no. 9, s. 7–27. DOI: 10.18559/SOEP.2016.9.1.

⁵ H. Warach-Kardas, *Aktywność społeczna i zawodowa w późnej dorosłości. Między możliwościami a ograniczeniami*, w: *Aktywność seniora jako wartość podmiotowa*, red. M. Kapica, T. Olewicz, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2016, s. 21–34.

⁶ M. Boczkowska, A. Lada, *Aktywizacja społeczna jako element polityki senioralnej*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2018, t. 23, s. 121.

problemami i aspektami pozytywnymi, ocena własnych umiejętności i potrzeb, wpływa na samoocenę seniora. Wprowadzając zadania oświatowe, podkreśla się, że „edukacja w wieku starszym to [...] przede wszystkim, poświęcanie się temu – uczenie się tego, co jest w życiu ważne i satysfakcjonujące, [...] zdobywanie wiedzy, aktualizowanie zwiększa poziom sterowności człowieka. Pozbywa się schematyzmu myślenia i postępowania, wzbogaca się o kompetencje z codziennymi problemami poprzez aktywność edukacyjną człowieka”⁷. Zaangażowanie w działania intelektualne i kulturalne, wzbogacenie wiedzy oraz umiejętności to kierunek do pracy z seniorami⁸. Edukacja seniorów nie prezentuje się w sformalizowanym modelu, lecz w formie samokształcenia i dobrowolnego korzystania z przedstawionej oferty. Uczestnicy mają świadomość, że zajęcia edukacyjne wpływają na ich dalszy rozwój⁹. „Fundamentalny cel edukacji seniorów to umożliwienie im optymalnego starzenia się, opartego głównie na możliwie maksymalnym samodzielnym i niezależnym funkcjonowaniu, a także na podejmowaniu aktywnych form uczestnictwa w życiu społecznym”¹⁰. Rozpoczynając nowy etap życia, seniorzy dostrzegają nowe możliwości realizacji marzeń i współuczestnictwa w zmianach najbliższego otoczenia. Podjęcie nauki przez osoby starsze ma na celu spełnianie wielu funkcji: właściwej (następuje w niej stałe wzbogacenie wiedzy i umiejętności, w zakresie odpowiedniego pełnienia obowiązków i ról społecznych czy zawodowych), zastępczej (seniorzy mają zdobyć wiedzę i umiejętności, których nie zdobyli w kształceniu szkolnym), społecznej (kontynuowanie nauki przez osoby starsze przyczynia się do łamania stereotypów) oraz psychoterapeutycznej (opóźnia proces starzenia się), dają poczucie włączenia społecznego¹¹.

Wkraczając w obszar oświaty, seniorzy realizują zaplanowane cele, na które nie mieli czasu z powodu obowiązków zawodowych i rodzinnych. Rozpoczęcie „przygody” intelektualnej, kulturalnej oraz trening umysłowy przyczyniają się do ich samodzielności i niezależności¹², „aktywność intelektualna przeciwdziała

⁷ R. Kałużny, *Aktywność edukacyjno-zawodowa seniorów formą zagospodarowania czasu na emeryturze*, „Edukacja Dorosłych” 2014, nr 2, s. 80.

⁸ J. Halicki, *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej. Studium historyczno-porównawcze*, Trans Humana, Białystok 2000, s. 16.

⁹ M.D. Adamczyk, *Modele edukacji osób starszych*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2017, nr 3 (21), s. 34. DOI: 10.15584/eti.2017.3.3.

¹⁰ I. Mandrzejewska-Smól, *Aktywizacja zawodowa seniorów*, w: *Wokół podstawowych zagadnień pedagogiki pracy*, red. R. Gerlach, R. Tomaszewska-Lipiec, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2017, s. 454.

¹¹ A. Richert-Kaźmierska, M. Forkiewicz, *Kształcenie osób starszych w koncepcji aktywnego starzenia się*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, nr 131, s. 127–129.

¹² A. Fabiś, *Edukacja – odpowiedź na wymagania współczesności*, „Edukacja Dorosłych” 2006, nr 1–2, s. 34.

bowiem regresowi funkcji psychicznych, a dzięki temu umożliwia samodzielne rozwiązywanie wielu problemów dnia codziennego, podejmowanie nowych ról i zadań po przejściu na emeryturę oraz utrzymywanie kontaktów społecznych¹³.

Wśród ofert dla seniorów można wymienić uniwersytety trzeciego wieku (UTW), kluby seniora, lokalne towarzystwa prowadzące działalność edukacyjno-społeczną oraz grupy sąsiedzkie. Udział osób starszych w UTW, które cieszą się największą popularnością, przyczynia się do godnego i interesującego spędzania czasu w znajomym, przyjaznym gronie oraz umiejętności korzystania z „jesieni życia”¹⁴. Dzięki UTW seniorzy wzbogacają wiedzę, umiejętności, planują swój dzień, budują relacje towarzyskie czy działania na rzecz społeczności lokalnej. UTW przeważnie działają w strukturach i pod patronatem wyższej uczelni, którymi najczęściej kieruje jego pełnomocnik, a także są powoływane przez stowarzyszenia i fundacje prowadzące działalność popularnonaukową – inne działają przy domach kultury, bibliotekach lub ośrodkach pomocy społecznej¹⁵. Słuchacze uczęszczają na wykłady, seminaria, lektoraty, kursy komputerowe, a także zajęcia ogólnorozwojowe. Seniorzy doświadczają rozwoju na poziomie intelektualnym, kulturalnym, społecznym, poprawiają swoją aktywność fizyczną, wchodzą w relacje z drugim człowiekiem¹⁶. Polskie UTW stawiają sobie za cel przede wszystkim: upowszechnianie inicjatyw edukacyjnych, aktywizację intelektualną, psychiczną, społeczną i fizyczną seniorów, poszerzenie ich wiedzy i umiejętności, ułatwianie kontaktów z instytucjami, angażowanie w działania na rzecz otaczającego środowiska, podtrzymywanie więzi społecznych i komunikacji międzypokoleniowej¹⁷. Duża liczba słuchaczy jest dowodem na wypełnienie luki w zakresie potrzeb ludzi starszych. Zajęcia są prowadzone w siedzibach szkół wyższych, bibliotekach czy domach kultury, co sprzyja nawiązaniu więzi społecznych. Seniorzy wybierają zagadnienia z dziedziny zdrowia, prawa, historii, religii, geografii i turystyki. W ofercie są także lektoraty z języka obcego, zajęcia fizyczne oraz komputerowe z obsługą internetu. Dodatkową atrakcją są występy muzyczne, wystawy plastyczne, spotkania z autorami książek, lekarzami, artystami. W klubie seniora uczestnicy mają szansę rozwijać własne zainteresowania, rozmawiać na ważne dla nich tematy, spotkać się z drugim człowiekiem i nie czuć się samotnie. Kluby te są miejscem ciekawych inicjatyw, gdzie warto

¹³ M. Pakuła, *Postawy osób starszych wobec edukacji. Studium teoretyczno-diagnostyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, s. 8.

¹⁴ A. Kobiałka, *Uniwersytety III wieku szansą na reintegrację środowiska osób starszych, na przykładzie UTW w Myślenicach*, w: *Senior i rodzina*, red. M. Banach, A. Szwedzik, Wydawnictwo „Scriptum”, Kraków 2013, s. 9–80.

¹⁵ A. Gołdys i in., *Zoom na UTW. Raport z badania*, Warszawa 2012, s. 24–25, https://nck.pl/upload/attachments/302534/zoom_na_utw_raport_calosciowy_www.pdf (dostęp: 8.05.2022).

¹⁶ R. Miszczuk, A. Kobiałka, *Aktywność edukacyjna na przykładzie UTW w województwie świętokrzyskim*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2021, nr 4, s. 111. DOI: 10.34866/1x2g-p612.

¹⁷ M.D. Adamczyk, *Modele edukacji...*, s. 36.

zaprosić młodzież. Spotkanie na neutralnym gruncie łamie panujące stereotypy i pozwala osiągać wymierne efekty, np. w dziedzinie elektroniki. W klubie seniora powinny odbywać się warsztaty i szkolenia związane z tematem bezpieczeństwa, obsługą internetu i profilaktyką zdrowia. Analiza literatury przedmiotu ukazuje zmiany demograficzne w społeczeństwie, na które reagują władze państwowe, placówki oświatowe i zdrowotne oraz organizacje pozarządowe wprowadzając programy, konkursy, wykłady skierowane do seniorów. Organizatorzy działań skierowanych do osób starszych mają świadomość, że prezentowana oferta musi zawierać elementy interesujące i wpływające na rozwój jej odbiorców.

Formy edukacyjne w aktywności osób starszych

W 2018 roku zostały zrealizowane działania edukacyjne dla seniorów i uczestników warsztatów terapii zajęciowej (WTZ)¹⁸. Przedstawiając ofertę programową dla wymienionej wyżej grupy społecznej, odpowiadano na konkurs „100 Projektów na 100-lecie Odzyskania Niepodległości Polski”, ogłoszony przez Caritas Polska. Jego beneficjentem była Caritas Diecezji Gliwickiej. Cel główny stanowiło przedstawienie zagadnień z historii Polski, ważniejszych wydarzeń i postaci, które miały wpływ na odzyskanie niepodległości. Organizator pragnął zbudować pozytywne relacje między wybranymi uczestnikami oraz współpracę międzypokoleniową. W planie zostały uwzględnione możliwości osób starszych, w tym z niepełnosprawnością i kłopotami zdrowotnymi oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym. Przewidziano także udział dzieci i młodzieży oraz wolontariuszy. Łącznie w programie wzięło udział ponad 100 osób.

W trakcie zadań każda grupa uczestników wzbogacała wiedzę z zakresu edukacji historycznej i obywatelskiej Górnego Śląska. Promowano wartości niepodległościowe i idee wolontariatu. Podczas wspólnych działań przeprowadzono konferencję, pikniki, wystawy o tematyce niepodległościowej, akademię szkolną oraz koncerty i zawody sportowe. Inicjatywy podjęte pod hasłem „Wolontariusze na rzecz społeczności lokalnej w Gliwicach” przybliżyły uczestnikom wiadomości z historii tego miasta. Podczas realizacji programu odwiedzono Muzeum Radiostacji Gliwickiej, wysłuchano recitalu pieśni patriotycznych oraz obejrzano wystawę przedstawiającą zagadnienia z historii Śląska w latach 1918 i 1989. Jednym z miejsc realizacji zadań była biblioteka miejska, do której przybyli mieszkańcy, uczniowie i zaproszeni goście. Wspólnym udziałem dzieci i seniorów była akademia i wystawa zatytułowana „Akademia na 100, czyli spot-

¹⁸ Zagadnienie współpracy między seniorami a uczestnikami warsztatów terapii zajęciowej poruszyłam podczas międzynarodowej konferencji: „Nierówna edukacja. Forum wymiany myśli i doświadczeń”, 20 listopada 2019 roku, Cieszyn.

kanie z uczniami” w Szkole Podstawowej nr 29 oraz w Zespole Szkół im. Janusza Korczaka. Tematyka niepodległościowa cieszyła się sporym zainteresowaniem, także w trakcie spotkań osób starszych z uczestnikami WTZ. Zbiorowym efektem był piknik połączony z konkursem wiedzy o Polsce oraz wystawa pamiątek seniorów. Całość realizowano pod hasłem „Bliskie sercu wiersze, piosenki i tańce regionalne”. W Zabrze inicjatywy ukazały pracę międzypokoleniową. Obowiązywał temat: „Nie jesteś sam”, który realizowali zaproszeni goście i mieszkańcy. Wspólny piknik dostarczył radości oraz wzbogacił wiedzę i umiejętności. Obie strony spotkały się ponownie na wystawie prac plastycznych WTZ, zawodach sportowych oraz turnieju piłkarskim. Kolejnym elementem była konferencja „Wolontariusze w Zabrzu”, poświęcona tematyce zdrowia i profilaktyce, a także sylwetkom znanych śląskich sportowców¹⁹.

Wyznaczone cele zostały osiągnięte, co pozwala stwierdzić, że nie należy mieć obaw przed spotkaniami międzypokoleniowymi. Uczestnicząc w spotkaniach edukacyjnych, seniorzy byli nauczycielami dzielącymi się wiedzą z młodszym pokoleniem. Zaprezentowali posiadane pamiątki, które mają znaczenie dla historii regionalnej i wykazali zainteresowanie wolontariatem. Warto podkreślić, że każde zadanie powinno być bardzo dobrze przygotowane, ponieważ wiąże się to z zaplanowaniem przyszłych inicjatyw. Podczas spotkań seniorzy mogli rozwinąć umiejętności, podzielić się posiadaną wiedzą, zdobyć nowe wiadomości, nawiązać kontakty z innymi uczestnikami, a także poznać pracę wolontariuszy. Program pokazał, że osoba starsza, schorowana czy z niepełnosprawnością nie musi czuć się samotna w społeczności lokalnej. Potrzebna jest inicjatywa, która wzbudzi pamięć o osobach wymagających wsparcia oraz zaangażowanie mieszkańców.

Drugi program dla seniorów był odpowiedzią na konkurs „Aktywność Społeczna Osób Starszych” (ASOS), ogłoszony przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Uczestnikami wydarzeń były osoby powyżej 65. roku życia, działające w klubie seniora w Gliwicach-Łabędach. W latach 2017–2018 program miał dwie edycje. Uczestniczyło w nich 30 osób, w tym 10 z orzeczeniem niepełnosprawności. Beneficjentem, a tym samym wykonawcą projektu, była Caritas Diecezji Gliwickiej, która realizowała priorytet: edukacja osób starszych i aktywność społeczna promująca integrację wewnątrz- i międzypokoleniową. Celem ASOS było podtrzymanie aktywności seniorów i ich udziału w życiu społecznym²⁰. W pierwszej edycji seniorzy z Gliwic mogli realizować własne pomysły w sferze edukacji, poznając zagadnienia związane z historią szkół i zakładów pracy, które działały w mieście w latach ich młodości. Poza tym

¹⁹ M. Malik, *Udział seniorów i uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej w projekcie edukacyjnym na terenie Gliwic i Zabrze*, „Wychowanie na co Dzień” 2019, nr 6, s. 18–22.

²⁰ *Ogłoszenie edycji 2018 Programu ASOS 2014-2020*, http://senior.gov.pl/program_asos/pokaz/328 (dostęp: 21.04.2022).

rozwijali własne umiejętności w pracy z nowymi technologiami oraz poznawali innowacyjne metody dydaktyczne w pracy z osobami dorosłymi. W kolejnej edycji drugi priorytet pozwolił na zgłębienie zagadnień z tematyki zdrowia i na skorzystanie z usług rekreacyjnych oraz rozwijanie własnych zainteresowań. Pierwszy projekt zakończył się konferencją podsumowującą „Moje/nasze Gliwice. Ocalić od zapomnienia”, podczas której została zaprezentowana publikacja składająca się ze wspomnień uczestników programu²¹. Seniorzy z chęcią dzielili się informacjami, fotografiami czy opowieściami z czasów uczęszczania do szkoły lub rozpoczęcia pracy zawodowej. Udział w zajęciach nad publikacją stanowił okazję do rozwijania zainteresowania obsługą komputerów i odkrywaniem możliwości internetu. Ułatwił także nawiązywanie kontaktu z innymi osobami starszymi, rodzinami i przyjaciółmi. Uczęszczanie na zajęcia z nowych metod dydaktycznych spowodowało, że zaczęto ciekawiej przygotowywać spotkania z młodzieżą, wizyty w UTW i klubie seniora²². Osoby starsze bardzo dobrze przygotowały się do prezentacji, która była przez nich wykonana i omówiona. Zwróciły wówczas uwagę na umiejętności korzystania z komputera, szczególnie umieszczania zdjęć w portalach społecznościowych czy przesyłania w korespondencji do rodziny i znajomych. Wykazali zainteresowanie dalszym rozwojem w dziedzinie informatyki, a zwłaszcza bezpiecznym korzystaniem z sieci internetowej.

Klub seniora w Gliwicach-Łabędach był miejscem, w którym istniała możliwość obserwacji aktywności seniorów na płaszczyźnie edukacyjno-kulturalnej. Zainaugurował on swoją działalność w 2012 roku. Przedstawiciele dzielnicy cyklicznie byli wybierani do rady osiedla, co miało przełożenie w pracy na rzecz społeczności lokalnej. Mieszkańcy na bieżąco otrzymują wiadomości o planach, imprezach okolicznościowych, wydarzeniach kulturalnych i społecznych czy sportowych organizowanych w tej dzielnicy Gliwic. Wiadomości są zamieszczane w lokalne gazecie „Nasze Łabędy”, która zadbała o wyodrębnienie informacji związanych z życiem osób starszych²³. Seniorzy uczestniczą w imprezach cyklicznych, takich jak majówka przy grillu, bal karnawałowy, andrzejki, wczasy w Wysowej i wycieczki krajoznawcze. Z inicjatywy seniorów raz w miesiącu w nowym obiekcie sportowym organizowane są koncerty muzyczne, wystąpienia taneczne.

Uniwersytet trzeciego wieku w Bielawie rozpoczął działalność w 2005 roku dzięki inicjatywie aktywnych mieszkańców tego miasta. Wówczas uchwalono główne cele, jakie powinny przyświecać realizowaniu zadań dla seniorów. Wśród nich wymieniono: włączanie ludzi starszych do systemu kształcenia ustawicz-

²¹ M. Malik, *Moje/nasze Gliwice. Ocalić od zapomnienia*, Caritas Diecezji Gliwickiej, Gliwice 2017.

²² M. Malik, *Ocalić od zapomnienia. Klub seniora jako miejsce edukacji ustawicznej*, „Refleksje. Zachodniopomorski dwumiesięcznik oświatowy” 2019, nr 5, s. 23–27.

²³ *Gazetka „Nasze Łabędy”*, http://naszelabedy.pl/wordpress/?page_id=65 (dostęp: 27.03.2022).

nego, aktywizację intelektualną, psychiczną i fizyczną, promocję zdrowego stylu życia, poprawę jakości życia, stwarzanie warunków do dobrego starzenia się, popularyzację i wspieranie wartościowego sposobu życia. W auli Liceum Ogólnokształcącego w Bielawie odbyła się inauguracja pierwszego roku akademickiego 2005/2006. Wykład inauguracyjny wygłosiła dr Walentyna Wnuk, a referat o działalności UTW w Polsce – Zofia Odjas. Słuchacze UTW pragnęli aktywnie uczestniczyć w zajęciach ruchowych (rytmika, siłownia, kręgle, gimnastyka), warsztatach pierwszej pomocy, lektoratach językowych oraz wykładach poświęconych tematyce historii, kultury, religii i profilaktyki zdrowia. Ponadto zorganizowano dla nich wykłady o wybranych zagadnieniach z historii Polski (II Rzeczypospolita, Kresy Wschodnie) i religii (religie świata), a także wycieczki do Wrocławia. Seniorzy pragnęli zwiedzić centrum muzeum, dzielnice czterech świątyń oraz Cywilno-Wojskową Parafię Prawosławną Świętych Cyryla i Metodego. W ramach działań edukacyjnych słuchacze uczestniczyli w konferencjach: „Senior XXI wieku”, „Aktywny Senior to obywatel XXI wieku”, „Aktywny senior w dobie działań ekologicznych” oraz „Senior w mieście”²⁴. W swojej działalności UTW współpracuje z innymi instytucjami lokalnymi, a także z Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu. Warto wspomnieć, że tematyka wykładów, spotkań, prelekcji jest wybierana przez samych słuchaczy UTW. Na spotkania przychodzą oni przygotowani, przynosząc – w zależności od poruszanego zagadnienia – pamiątki, fotografie, dokumenty. Pod koniec zajęć aktywnie uczestniczą w dyskusjach.

W 2010 roku w klubie emeryta i rencisty w Polanicy-Zdroju zorganizowano spotkanie z Ewą Glurą, która na emeryturze rozwija bogate zainteresowania plastyczne. Podczas wizyty w Kotlinie Kłodzkiej, poza prelekcją na temat tworzenia biżuterii rękodzielniczej i haftowania, seniorka przedstawiła swoje prace malarskie oraz opisała współpracę polsko-czeską, obejmującą m.in. obustronne spotkania poświęcone tematyce aktywności seniorów. Wizyta ta wywołała duży odzew, gdyż poza członkami klubu przybyli mieszkańcy, przedstawiciele lokalnych instytucji, a także młodzież. Zainteresowaniem cieszyło się również spotkanie, w którym udział wzięli przedstawiciele seniorów i studenci Państwowej Uczelni Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. Senior Janusz Kobryń w bardzo ciekawy sposób opowiadał swoje przeżycia z lat spędzonych na Syberii. Młodzi ludzie mieli możliwość obejrzeć przywiezioną wystawę, na której zostały przedstawione fotografie z czasów zesłania. W trakcie oglądania studenci ożywił się, pytając o mieszkanie, pożywienie, relacje międzyludzkie, a także o szanse edukacji, leczenia i tęsknotę za krajem. Zaciekawienie tematem,

²⁴ Zob. informacje w witrynie internetowej Bielawskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku: <https://www.butw.pl/index.php> (dostęp: 18.04.2022).

bycie autentycznym i otwartym na pytania ze strony młodych ludzi przyczyniło się do rozpoczęcia owocnej współpracy²⁵.

W pracy z seniorami widoczne jest zaangażowanie każdej osoby w wyznaczone zadanie. Umiejętność pracy zespołowej, dzielenie się wiedzą, materiałami dydaktycznymi oraz wzajemna pomoc zasługują na słowa uznania i mogą posłużyć jako wzór dla młodego pokolenia. Profesjonalne przygotowanie oferty edukacyjnej pozwala osiągnąć zakładane cele. W pracy z młodzieżą dostrzega się nic porozumienia i wzajemną sympatię. Warto zastanowić się nad przygotowaniem wspólnych zadań dla seniorów, którzy służyliby wsparciem rówieśnikowi z problemami zdrowotnymi lub o ograniczonej możliwości ruchowej. Miejscem do powyższych spotkań mogłyby być tzw. domy dziennego pobytu dla osób starszych, które powstały w ramach programu „Senior-WIGOR”²⁶.

Wnioski

Aktywność staje się podstawą w życiu człowieka do samodzielności, zaradności czy samoakceptacji i poczucia własnej wartości²⁷. Współczesna rzeczywistość obejmuje zmianami również seniorów. Kluczowe jest, aby osoby starsze były wcześniej przygotowane do przyjęcia etapu zwanego jesienią życia, „wychowanie do starości jest bowiem uczeniem nabywania umiejętności życia aktywnego, świadomego, intencjonalnego, pozytywnego, wartościowego, tworzeniem i realizowaniem koncepcji własnego życia”²⁸. Oświata przyczynia się do przyjmowania właściwych postaw wobec starości, przez seniorów, jak i osoby młode²⁹. Praca międzypokoleniowa potrafi dostarczyć każdej ze stron dodatkowej wiedzy, np. z historii – uczniom, a z informatyki – seniorom. Wpływa to na ich integrację i pozwala doświadczać wspólnych przeżyć, a także nawiązać wzajemną komunikację. Edukacja międzypokoleniowa służy do realizacji

²⁵ Doświadczenia lat spędzonych na zesłaniu zostały spisane i ukazały się drukiem w publikacji *Wspomnienia Sybiraków. Zbiór tekstów źródłowych*. Książka liczy 736 stron i zawiera 65 rozdziałów-wspomnień zesłańców, ilustrowanych ponad 160 zdjęciami.

²⁶ P. Błądowski, *Badanie terenowe „Zakres i zasady wsparcia środowiskowego dla osób starszych”*. Streszczenie raportu, w: *System wsparcia osób starszych w środowisku zamieszkania. Przegląd sytuacji, propozycja modelu*, red. P. Błądowski, B. Szatur-Jaworska, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2016, s. 47–64.

²⁷ A. Rokicki, *Starość nie znaczy bierność-współczesne metody aktywizowania seniorów*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J. Paedagogia-psychologia” 2016, vol. 29, no. 1, s. 193. DOI. 10.17951/j.2016.29.1.185.

²⁸ A. Majewska-Kafarnowska, *Edukacja (seniorów?) w procesie rewalidacji społecznej starzejącego się społeczeństwa*, „Chowanna”, nr 2, 2009, s. 219.

²⁹ K. Białożył, *Znaczenie aktywności edukacyjnej osób starszych w adaptacji do emerytury*, w: *Etyczne i społeczne wymiary pracy*, red. I.M. Światała, N.G. Pikuła, K. Białożył, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2017, s. 114.

współczesnej koncepcji wychowania do starości³⁰. Przedstawione działania są dowodem, że bariera wiekowa nie jest ogranicznikiem aktywnego spędzania czasu. Ponadto „bez edukacji starość ma mniejsze szanse na «wybrzmienie» pełni ludzkiego człowieczeństwa. Bez edukacji starość może człowieka zniszczyć, zrujnować fizycznie i psychicznie, społecznie i duchowo”³¹. Oświata daje szansę na aktywność psychofizyczną i motywację na przeciwstawienie się trudem dnia codziennego wynikającym z wieku³². Powinien być to sygnał, że na seniorów należy spojrzeć z ekonomicznej perspektywy – ich zatrudnienie i uruchomienie sektora usług tzw. srebrnej gospodarki (ang. *silver economy*). Nie można pominąć grupy seniorów z problemami, takimi jak choroby przewlekłe, niepełnosprawność, alkoholizm i samotność³³. Może to być szansą na zaangażowanie grupy wolontariuszy, osób pragnących wspierać swoich podopiecznych czy najbliższych³⁴. Należy także zwiększać ofertę kulturalno-edukacyjną dla osób starszych. Powinno się zadbać o potrzeby wymienionej grupy, mając informacje zwrotne, które pomogą w przygotowaniu realistycznego planu. Warto zastanowić się nad reklamą aktywności organizacji, działań sąsiedzkich i wspólnych zadań przeprowadzanych z inicjatyw samych seniorów na terenie miast czy wsi. Placówki oświatowe powinny w większym zakresie prowadzić współpracę z UTW, klubami seniorów, jak też wzbogacać jednostki lekcyjne o wiadomości z historii, języka obcego czy wiedzy o kulturze i społeczeństwie. Szeroko propagowany wolontariat powinien zachęcić przedstawicieli organizacji pozarządowych do zapraszania na prelekcje, wykłady osoby starsze, które wykazują zainteresowanie daną tematyką.

Bibliografia

- Adamczyk M.D., *Aktywność edukacyjna osób starszych w Polsce*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2017, nr 2 (20), s. 56–61. DOI:10.15584/eti2017.2.7.
- Adamczyk M.D., *Modele edukacji osób starszych*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2017, nr 3 (21), s. 32–37. DOI: 10.15584/eti.2017.3.3.
- Aktywne starzenie, aktywna starość*, red. J. Perek-Białas, Wydawnictwo Aureus, Kraków 2005.
- Białożył K., *Znaczenie aktywności edukacyjnej osób starszych w adaptacji do emerytury*, w: *Etyczne i społeczne wymiary pracy*, red. I.M. Światała, N.G. Piłkuła, K. Białoży, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2017, s. 101–117.

³⁰ A. Leszczyńska-Rejchert, *Edukacja międzypokoleniowa oraz integracja międzypokoleniowa jako wyzwania współczesnej gerontologii*, „Gerontologia Polska” 2014, nr 2, s. 78.

³¹ E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat...*, s. 55.

³² A. Rudnik, *Edukacja w starości – życzenie czy szansa na przeciwdziałanie marginalizacji osób starszych?*, „Pedagogika Społeczna” 2017, nr 1 (63), s. 112–115.

³³ A. Szarota, *Uczenie się starości*, „Edukacja Dorosłych” 2015, nr 1, s. 26.

³⁴ K. Białożył, *Wybrane obszary aktywności polskich seniorów w świetle europejskich raportów Indeksu Aktywnego Starzenia*, „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej” 2019, nr 34, s. 127.

- Białożył K., *Wybrane obszary aktywności polskich seniorów w świetle europejskich raportów Indeksu Aktywnego Starzenia*, „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej” 2019, nr 34, s. 114–130.
- Bielawski Uniwersytet Trzeciego Wieku, <https://www.butw.pl/index.php> (dostęp: 18.04.2022).
- Błędowski P., *Badanie terenowe „Zakres i zasady wsparcia środowiskowego dla osób starszych”. Streszczenie raportu*, w: *System wsparcia osób starszych w środowisku zamieszkania. Przegląd sytuacji, propozycja modelu*, red. P. Błędowski, B. Szatur-Jaworska, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2016, s. 47–64.
- Błędowski P., *Potrzeby opiekuńcze*, w: *Badanie poszczególnych obszarów stanu zdrowia osób starszych, w tym jakości życia związanej ze zdrowiem*, red. P. Błędowski, T. Grodzicki, M. Mossakowska, T. Zdrojewski, Gdański Uniwersytet Medyczny, Gdańsk 2021, s. 913–931.
- Boczkowska M., Lada A., *Aktywizacja społeczna jako element polityki senioralnej*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2018, t. 23, s. 119–131.
- Cęcełek G., *Ubóstwo materialne osób starszych jako czynnik ograniczający ich dostęp do edukacji*, „Społeczeństwo i Polityka” 2019, nr 2, s. 87–101.
- Chabior A., *Nowe spojrzenie na wolontariusza-seniora*, w: *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, red. B. Matyjas, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2009, s. 231–237.
- Czerniawska O., *Uczestnictwo w działalności Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, „Oświata Dorosłych” 1982, nr 6, s. 329–333.
- Dubas E., *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, w: *Edukacja do i w starości*, red. M. Kuchcińska, Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej, Bydgoszcz 2008, s. 45–65.
- Dubas E., *Starość – darem, zadaniem i wyzwaniem. Rola aktywności i edukacji (wybrane wątki)*, w: *Obiektywny i subiektywny wymiar starości*, red. E. Dubas, M. Muszyński, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 233–246.
- Fabiś A., *Edukacja – odpowiedź na wymagania współczesności*, „Edukacja Dorosłych” 2006, nr 1–2, s. 33–41.
- Fabiś A., *Edukacja osób starszych*, w: A. Fabiś, J.K. Wawrzyniak, A. Chabior, *Ludzka starość. Wybrane zagadnienia gerontologii społecznej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015, s. 171–197.
- Fabiś A., Kędzior S., *Wolontariat hospicyjny seniorów*, w: *Aktywność społeczna, kulturalna i oświatowa seniorów*, red. A. Fabiś, Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2008, s. 73–83. *Gazetka „Nasze Łabędy”*, http://naszelabedy.pl/wordpress/?page_id=65 (dostęp: 27.03.2022).
- Gołdys A. i in., *Zoom na UTW. Raport z badania*, Warszawa 2012, https://nck.pl/upload/attachments/302534/zoom_na_utw_raport_calosciowy_www.pdf (dostęp: 8.05.2022).
- Halicki J., *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej. Studium historyczno-porównawcze*, Trans Humana, Białystok 2000.
- Halicki J., *Edukacja w starości jako działanie poprawiające jakość życia seniorów*, „Chowanna” 2009, nr 2, s. 203–213.
- Kalachea A., Kickbusch I., *A Global Strategy for Healthy Ageing*, „World Health” July-August 1997, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/330616/WH-1997-Jul-Aug-p4-5-eng.pdf> (dostęp: 11.04.2022).
- Kobiałka A., *Uniwersytety III wieku szansą na reintegrację środowiska osób starszych, na przykładzie UTW w Myślenicach*, w: *Senior i rodzina*, red. M. Banach, A. Szwedzik, Wydawnictwo „Scriptum”, Kraków 2013, s. 79–91.
- Leszczyńska-Rejchert A., *Edukacja międzypokoleniowa oraz integracja międzypokoleniowa jako wyzwania współczesnej gerontologii*, „Gerontologia Polska” 2014, nr 2, s. 76–83.
- Majewska-Kafarnowska A., *Edukacja (seniorów?) w procesie rewalidacji społecznej starzejącego się społeczeństwa*, „Chowanna” 2009, nr 2, s. 213–224.
- Malik M., *Moje/nasze Gliwice. Ocalić od zapomnienia*, Caritas Diecezji Gliwickiej, Gliwice 2017.
- Malik M., *Ocalić od zapomnienia. Klub seniora jako miejsce edukacji ustawicznej*, „Refleksje. Zachodniopomorski dwumiesięcznik oświatowy” 2019, nr 5, s. 23–27.

- Malik M., *Udział seniorów i uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej w projekcie edukacyjnym na terenie Gliwic i Zabrze*, „Wychowanie na co Dzień” 2019, nr 6, s. 18–22.
- Mandrzejewska-Smól I., *Aktywizacja zawodowa seniorów*, w: *Wokół podstawowych zagadnień pedagogiki pracy*, red. R. Gerlach, R. Tomaszewska-Lipiec, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2017, s. 454–479.
- Miszczuk R., Kobiałka A., *Aktywność edukacyjna na przykładzie UTW w województwie świętokrzyskim*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2021, nr 4, s. 101–115. DOI: 10.34866/1x2g-p612.
- Ogłoszenie edycji 2018 Programu ASOS 2014-2020, http://senior.gov.pl/program_asos/pokaz/328 (dostęp: 21.04.2022).
- Pakuła M., *Postawy osób starszych wobec edukacji. Studium teoretyczno-diagnostyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.
- Pikuła N.G., *Poczucie sensu życia osób starszych. Inspiracje do edukacji w starości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2016.
- Richert-Każmierska A., Forkiewicz M., *Kształcenie osób starszych w koncepcji aktywnego starzenia się*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, s. 12–139.
- Rokicki A., *Starość nie znaczy bierność-współczesne metody aktywizowania seniorów*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J. Paedagogia-psychologia” 2016, vol. 29, no. 1, s. 185–198. DOI: 10.17951/j.2016.29.1.185.
- Rudnik A., *Edukacja w starości – życzenie czy szansa na przeciwdziałanie marginalizacji osób starszych?*, „Pedagogika Społeczna” 2017, nr 1 (63), s. 111–128.
- Rynkowska D., *Rola i znaczenie aktywności społecznej seniorów*, „Philosophy and Sociology” 2016, no. 2, s. 92–101.
- Szarota A., *Uczenie się starości*, „Edukacja Dorosłych” 2015, nr 1, s. 27–35.
- Szatur-Jaworska B., *Polityka społeczna wobec starzenia się ludności – propozycja konceptualizacji pojęcia*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2016, vol. 4, no. 9, s. 7–27. DOI: 10.18559/SOEP.2016.9.1.
- Szukalski P., *Zagrożenie czy wyzwanie – proces starzenia się ludności*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 9, s. 6–10.
- Warach-Kardas H., *Aktywność społeczna i zawodowa w późnej dorosłości. Między możliwościami a ograniczeniami*, w: *Aktywność seniora jako wartość podmiotowa*, red. M. Kapica, T. Olewicz, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2016, s. 21–34.
- World Health Organization, *Active Ageing: A Policy Framework*, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed= (dostęp: 1.04.2022).
- Zych A.A., *Demograficzne i indywidualne starzenie się. Wyzwania edukacyjne*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2001.